

Paweł Paszko OFMCap

Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie

pawel.paszko@upjp2.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-6607-5409>

„Zakazana komnata Lei”. Pismo Święte w bulli kanonizacyjnej „Mira circa nos”

 <https://doi.org/10.15633/ps.27404>

Paweł Paszko OFMCap – ur. 1983, doktor teologii biblijnej (Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie, 2018), rektor Wyższego Seminarium Duchownego Braci Mniejszych Kapucynów Prowincji Krakowskiej, wykładowca Starego Testamentu i teologii biblijnej w Studium Franciszkańskim w Krakowie.

Article history • Received: 28 Aug 2023 • Accepted: 3 Oct 2023 • Published: 29 Dec 2023

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (cc by 4.0)

Abstract

“Leah’s Forbidden Bedchamber”. Sacred Scripture in the Bull of Canonization “Mira circa nos”

An important document for the history and spirituality of the Franciscan Order is the Canonization Bull of St. Francis of Assisi, issued by Pope Gregory IX in 1228. It depicts the figure of Saint Poverello against the background of numerous biblical figures and images. This paper is a commentary on the text of the Bull, in particular on its biblical feature. Linguistic remarks on the translation are followed by an evaluation of available sources of the text and a statistic of biblical references present in the papal document. The central part of the paper is the presentation of biblical characters, both of the New and Old Testaments, which, according to the intention of the author of the bull, are types referring to the figure of St. Francis: The Apostle Paul, Abraham, Jacob, Jephthah, Samson, Shamgar, Noah, Gideon, Moses, David, Job and Simon the High Priest. In this way, St. Francis of Assisi appears as one of the special figures in the history of salvation.

Keywords: canonization bull, St. Francis of Assisi, biblical figures, Gregory IX

Abstrakt

„Zakazana komnata Lei”. Pismo Święte w bulli kanonizacyjnej „Mira circa nos”

Ważnym dokumentem dla historii i duchowości Zakonu Franciszkańskiego jest bulla kanonizacyjna św. Franciszka z Asyżu, wydana przez papieża Grzegorza IX w 1228 roku. Prezentuje ona postać świętego Biedaczyny na tle licznych figur i obrazów biblijnych. Niniejszy artykuł jest komentarzem do tekstu bulli, w szczególności do jego wybitnie biblijnego charakteru. Po wstępnych uwagach językowych dotyczących tłumaczenia, następuje ocena dostępnych źródeł oraz statystyka biblijnych odniesień obecnych w badanym dokumencie. Centralną częścią artykułu jest prezentacja biblijnych figur, zarówno z Nowego, jak i ze Starego Testamentu, które w zamyśle autora bulli stanowią typy odniesione do postaci św. Franciszka: Paweł Apostoł, Abraham, Jakub, Jefte, Samson, Szamgar, Noe, Gedeon, Mojżesz, Dawid, Hiob oraz arcykapłan Szymon. W ten sposób św. Franciszek z Asyżu jawi się jako jedna ze szczególnych postaci w historii zbawienia.

Słowa kluczowe: bulla kanonizacyjna, św. Franciszek, figury biblijne, Grzegorz IX

16 lipca 1228 roku, niespełna dwa lata po śmierci Franciszka, na jednym z asyjskich placów ma miejsce uroczysta kanonizacja: papież Grzegorz IX, znany wcześniej jako kardynał Hugolin, wynosi na ołtarze swojego dawnego przyjaciela, brata Franciszka z Asyżu. Trzy dni później, 19 lipca 1228 roku, w pobliskiej Perugii papież wydaje dokument – bullę kanonizacyjną *Mira circa nos*, poprzez którą ogłasza całemu Kościołowi radość z dopisania Biedaczyny z Asyżu do kanonu świętych i błogosławionych. Dokument ten, choć ciekawy i istotny dla historii zakonu franciszkańskiego, dotychczas pozostawał nieznanym polskiemu czytelnikowi. Niniejsza publikacja jest okazją, aby światło dzienne ujrzało pierwsze polskie tłumaczenie tego papieskiego pisma, niemal osiem wieków po dacie jego powstania.

Poniższy tekst jest próbą zaprezentowania treści bulli kanonizacyjnej św. Franciszka *Mira circa nos*. W szczególności akcent zostanie położony na jednym znamienym rysie tego dokumentu, mianowicie na jego wybitnie biblijnym charakterze. Po dokonaniu krytyki dostępnych źródeł oraz podaniu statystyki biblijnych odniesień obecnych w papieskim dokumencie, skoncentrujemy się na nowo- i starotestamentalnych typach, czyli figurach, które symbolicznie reprezentują postać św. Franciszka z Asyżu. Na początek jednak warto podać kilka uwag związanych z samym tłumaczeniem łacińskiego oryginału tego średniowiecznego dokumentu.

1. Uwagi językowo-biblijne do polskiego tłumaczenia

Jak wiadomo, żaden przekład językowy nie jest w stanie oddać wszystkich aspektów tekstu oryginalnego, zgodnie z maksymą „omnis traductor traditor”¹. Dlatego każde tłumaczenie z konieczności posiada charakter subiektywny, ujmujący tylko jeden lub niektóre spośród wielu aspektów tekstu wyjściowego. Można na przykład skupić się na dosłowności użytych wyrażen, nad ich właściwym sensem w kontekście, nad formą. Niniejszy przekład bulli *Mira circa nos* na język polski akcentuje zwłaszcza dwie cechy oryginału:

¹ „Każdy tłumacz jest zdrajcą”.

- a) Styl języka łacińskiego, cechujący się długimi, wielokrotnie złożonymi zdaniami. Stąd też, gdzie było to możliwe bez utraty sensu wypowiedzi, zdecydowano się na pozostawienie tak rozwiniętych zdań, czasem sprawiających wrażenie nieco skomplikowanych. W kilku miejscach długie zdania zostały podzielone na krótsze, aby można było właściwie uchwycić sens.
- b) Rys biblijny, to znaczy obecność zaskakująco licznych cytatów i aluzji do Pisma Świętego. Tekst łaciński zazwyczaj odwołuje się do fragmentów biblijnych prawie dosłownie, przytaczając obowiązujący wówczas przekład Wulgaty². W naszym tłumaczeniu cytaty biblijne zaznaczone są kursywą i opatrzone nawiasem z referencją biblijną. Samo brzmienie fragmentów Pisma Świętego w języku polskim nawiązuje bezpośrednio do przekładu Biblii Tysiąclecia, przez co nie zawsze jest dosłownym tłumaczeniem tekstu bulli. Poprzez taki zabieg polski czytelnik będzie mógł niejako „poczuć” biblijną atmosferę tekstu, niewątpliwie zamierzoną przez autora i równie czytelną dla adresatów dokumentu w wersji oryginalnej.

Zasadniczo w bulli mamy do czynienia z dwoma rodzajami nawiązań skryptyrystycznych: dosłowne lub prawie dosłowne cytaty, zaczerpnięte ze wspomnianej Wulgaty, oraz bardziej lub mniej bezpośrednio aluzje do niektórych fragmentów Pisma Świętego. W przypadku cytatów, nasze tłumaczenie zaznacza to w tekście kursywą i odnośnikiem biblijnym w nawiasie, jeśli natomiast nawiązanie biblijne jest jedynie aluzją, tekst tłumaczenia pozostaje bez kursywy, choć w nawiasie umieszczone są także biblijne referencje. W treści oficjalnego dokumentu papieskiego, który w oryginale zawiera 1028 słów zawartych w 38 wersach³, wyodrębniliśmy w sumie 65 cytatów i nawiązań do Biblii, obejmujących znaczną część całego tekstu. Wydaje się to w sposób wymowny podkreślać

² Wulgata to łaciński przekład Biblii hebrajskiej i greckiej, dokonany w IV wieku przez św. Hieronima. Uważana za jedno z najważniejszych tłumaczeń Biblii w historii chrześcijaństwa, Wulgata stała się oficjalnym tekstem Kościoła katolickiego i była używana przez wiele wieków, aż do czasów Soboru Watykańskiego Drugiego. Zob. W. Chrostowski, *Geneza Wulgaty i jej aktualny status w Kościele katolickim. Uwagi na marginesie Listu apostolskiego papieża Franciszka „Scripturae Sacrae affectus”*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 36 (2020), s. 9–35.

³ Zob. R. J. Armstrong, „Mira circa nos”. Gregory IX’s View of the Saint Francis of Assisi, „Laurentianum” 25 (1984), s. 387.

wybitnie biblijny charakter bulli. Należy jednak zaznaczyć, że powyższa liczba i statystyka biblijnych odniesień może nie być definitywna z uwagi na brak wystarczającego materiału w tekstach źródłowych. Jak się okazuje, poszczególne wydania dokumentu Grzegorza IX nie kładły specjalnego akcentu na ukazanie jego biblijnego charakteru. Dlatego warto podać jeszcze kilka uwag dotyczących materiału źródłowego.

2. Krytyka źródeł

Tekst bulli kanonizacyjnej św. Franciszka włączany był do różnych zbiorów dokumentów papieskich, poczynając od *Magnum Bullarium Romanum* z roku 1692⁴. Zbiór ten stał się później głównym odniesieniem dla innych bullariów rzymskich oraz franciszkańskich. Redaktorzy zbiorów zawierających tekst *Mira circa nos* przyjmowali różne stanowiska co do uwzględniania biblijnego charakteru dokumentu i zaznaczania użytych biblijnych referencji. Manuskrypt rejestru watykańskiego zawiera tylko sam tekst, bez żadnych dodatkowych informacji⁵.

Jedynie dwa spośród najstarszych łacińskich wydań bulli, to znaczy osiemnastowieczne *Codex Constitutionum*⁶ oraz *Bullarium Franciscanum*⁷, podają na marginaliach odpowiednio zaledwie 28 lub 31 odnośników biblijnych. Współczesne przekłady bulli na języki nowożytnie zawierają zazwyczaj liczne referencje biblijne, ale nigdy lista ich nie jest ani kompletna czy jednolita, ani wolna od nieścisłości⁸. Co ciekawe,

⁴ Zob. *Magnum Bullarium Romanum, ab Leone Magno usque ad s.d.n. Clementem X. Quinque tomis distributa, vitis et iconibus aeneis omnium pontificum decorate*, t. 1, accurate L. Cherubini, Lugduni 1692, s. 98–99.

⁵ Zob. *Registra Vaticana* 14, n. 31, f. 80 v–82 r.

⁶ *Codex Constitutionum*, s. 60–62.

⁷ *Bullarium franciscanum Romanorum Pontificum constitutiones, epistolas ac diplomata continens tribus Ordinibus Minorum, Clarissarum, et Poenitentium a seraphico patriarcha Sancto Francisco institutis concessa*, I, accurate J. H. Sbaralea, Roma 1759, s. 42–44.

⁸ Przykładowo tłumaczenie włoskie podaje 36 biblijnych odnośników (zob. *Fonti Francescane. Scritti e biografie di san Francesco d'Assisi. Cronache e altre testimonianze del primo secolo francescano. Scritti e biografie di santa Chiara d'Assisi. Testi normativi dell'Ordine Francescano Secolare*, 3a ed. rivista e aggiornata, a cura di E. Caroli, Padova 2011, s. 1717–1721); przekład angielski ma ich 39 (zob. *Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 1: *The Saint*, ed. by J. Armstrong, J. A. W. Hellmann, W. J. Short, New York–Lon-

niektóre referencje biblijne odnoszące się do tych samych miejsc bulli różnią się między sobą w zależności od wydania. Niekiedy różnica ta związana jest z odmienną numeracją ksiąg i wersetów w przekładzie Wulgaty, jak to ma miejsce chociażby w przypadku Psalmów, których numerację Wulgata przejęła z Septuaginty⁹. Niemniej owe marginalia, obecne w dostępnych nam kodeksach źródłowych, są niepełne, to znaczy nie uwzględniają wszystkich odniesień do Pisma Świętego, a niekiedy również zawierają błędy lub niejasności. Zasadniczo możemy wyróżnić trzy rodzaje takich nieprawidłowości:

- a) Odniesienia niedokładne, a więc niewskazujące precyzyjnie fragmentu biblijnego, a jedynie rozdział lub pierwszy wers danego rozdziału, do którego dalszej części bulla się odwołuje¹⁰. Czasem wskazany jest inny wers właściwego rozdziału danej księgi, co może być związane albo z inną numeracją wersów w przekładzie Wulgaty¹¹, albo z zapewne niezamierzoną pomyłką edytorską¹².
- b) Odniesienia zawierające pomyłki i niekonsekwencje metodologiczne: czasem rozdział księgi oznaczony jest liczbą rzymską, czasem arabską; ponadto te same księgi mają różne skróty¹³.
- c) Odniesienia do błędnych fragmentów biblijnych, na przykład Łk 11, 35 zamiast Mt 5, 15, albo Rdz 13, 1 zamiast Wj 3, 1. W pierwszym przypadku chodzi prawdopodobnie o podanie paralelnego fragmentu z Ewangelii synoptycznych, chociaż bez należytej dokładności: w zasadzie miejscem paralelnym do Mt 5, 15 jest Łk 11, 33 (a nie 35), ale można to uznać za omyłkę edytorską *Bullarium Franciscanum*¹⁴.

don-Manila 1999, s. 565–569); natomiast w wydaniu niemieckim jest ich 56 (zob. *Franziskus-Quellen*, s. 1630–1635).

⁹ Chodzi tu o tzw. Psalterz Gallikański, czyli łaciński przekład Księgi Psalmów dokonany przez św. Hieronim pod koniec IV wieku na podstawie greckiej heksapli Orygenesusa. Włączony do Wulgaty był używany w liturgii godzin do połowy XX wieku; zob. M. Gołębiowski, *Greckie i łacińskie tłumaczenia Psalterza*, „*Collectanea Theologica*” 60 (1990) nr 4, s. 19–44.

¹⁰ Np. Ap 8, 1 zamiast Ap 8, 4 (*Codex Constitutionum*, s. 61).

¹¹ Np. Sdz 16, 2 zamiast Sdz 16, 3 (*Codex Constitutionum*, s. 60).

¹² Np. Rz 4, 45 zamiast Rz 4, 25 (*Bullarium franciscanum*, s. 43).

¹³ Np. Księga Sędziów to czasem „Jud.”, a czasem „Judic.” bądź „Iudic.” (zob. *Bullarium franciscanum*, s. 42–43).

¹⁴ Zob. *Bullarium franciscanum*, s. 44.

Niektóre przekłady współczesne, np. włoski¹⁵, prawdopodobnie sugerując się marginaliami z *Bullarium Franciscanum*, błędnie podają ów odnośnik do paralelnego miejsca Łk 11, 33, gdzie pojawia się ten sam obraz światła na świeczniku, które jednak ma świecić nie dla domowników, ale dla tych, którzy wchodzą. Bulla, wzmiankując „tych, którzy są w domu” („qui sunt in domo”), odnosi się niewątpliwie do Mt 5, 15, co zresztą potwierdzają marginalia *Codex Canonizationum*. Znamienne, że *Bullarium Franciscanum* zawiera tutaj wielką literę („in Domo”), co mogłoby błędnie sugerować obecność skrótu od wyrażenia „in Domino” („w Panu”). Tej błędnej sugestii, jak się zdaje, uległa Ruth Wolff, która w komentarzu do bulli cytuje odnośny fragment z *Bullarium Franciscanum*, podając łaciński tekst jako „qui sunt in Domini” (myląc przy tym przypadek gramatyczny) i tłumaczy go jako „die im Herrn sind” („którzy są w Panu”)¹⁶.

W innym przypadku błędnego odniesienia, to znaczy Rdz 13, 1 zamiast Wj 3, 1, możemy mieć wręcz do czynienia z odmienną interpretacją osoby św. Franciszka, jako że Rdz 13 odwołuje się do figury Abrahama, zaś Wj 3 przyrównywałby Franciszka do Mojżesza¹⁷.

To wszystko pokazuje, że poszczególne wydania bulli nie dokładały szczególnej troski do podkreślenia i pogłębienia wymiaru biblijnego, obecnego w papieskim dokumencie. Dlatego też poniższe analizy i refleksje, bazujące z jednej strony na dostępnych źródłach, z drugiej zaś na osobistej intuicji, niosą ze sobą pewne ryzyko niekompletności lub subiektywizmu. Mimo to niewątpliwie warto przecierać te, jak się okazuje, mało jeszcze poznane szlaki biblijnych obszarów historii i charyzmatu franciszkańskiego.

3. Statystyka odniesień biblijnych w bulli

Po tym wprowadzeniu metodologicznym warto spojrzeć na dokument papieża Grzegorza poprzez pryzmat biblijnych nawiązań. Jak zaznaczono powyżej, w tekście dokumentu wyróżnionych zostało 65 odniesień

¹⁵ *Fonti Francescane*, s. 1720.

¹⁶ Zob. R. Wolff, *Der heilige Franziskus in Schriften und Bildern des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1996, s. 58.

¹⁷ *Mira circa nos*, 22; zob. *Codex Constitutionum*, s. 61.

do Pisma Świętego, spośród których około dwie trzecie to bezpośrednie cytaty, zaś jedna trzecia to bardziej lub mniej oczywiste aluzje. Tak oto przedstawia się lista tychże miejsc, w kolejności, w jakiej pojawiają się w bulli¹⁸:

1. Ps 80, 16	18. Sdz 15, 15–16	34. Sdz 11, 29–40	50. Wj 3, 1
2. Mt 20, 6–7	19. 1Kor 1, 17	35. 2 Kor 11, 27	51. J 10, 9
3. Sdz 3, 31	20. 1 Kor 2, 4–5	36. Gal 5, 24	52. Ps 126, 5–6
4. Rdz 3, 18	21. 1 Kor 1, 27	37. Gal 2, 20	53. Mt 13, 30
5. Mdr 4, 3	22. Ps 104, 32	38. 2 Kor 5, 15	54. Ps 113, 8
6. Pnp 1, 3	23. Rz 6, 11	39. Rz 4, 25	55. 2 Tm 4, 8
7. Iz 9, 18	24. Sdz 15, 19	40. Rz 6, 6	56. Flp 2, 21
8. Mt 24, 12	25. J 4, 14	41. Ef 6, 12	57. Syr 50, 6–7
9. Iz 5, 5	26. Iz 55, 1	42. Łk 14, 15–20	58. Sdz 7, 20
10. Sdz 16, 22–31	27. Ps 80, 12	43. Rdz 35, 1	59. Łk 11, 21–22
11. Mt 20, 6	28. Rdz 12, 1	44. Iz 11, 2–3	60. Ef 4, 8
12. Mdr 10, 4	29. Flp 3, 14	45. Mt 5, 3–10	61. 2 Kor 10, 5
13. Ps 125, 3	30. Mt 7, 13	46. Ps 120–134	62. Mt 11, 12
14. 1 Sm 13, 14	31. 2 Kor 8, 9	47. Ap 8, 4	63. 1 Kor 5, 12–13
15. Hi 12, 5 (W)	32. Ps 112, 9	48. Rdz 29, 15–30	64. 2 Kor 11, 14
16. 2 Kor 5, 10	33. Rdz 22, 2	49. Pnp 4, 2 (W)	65. Mt 5, 15
17. Sdz 15, 14			

Spśród tych 65 miejsc, praktycznie połowa (32) pochodzi ze Starego, a druga połowa (33) z Nowego Testamentu. Jeżeli chodzi o starotestamentalne nawiązania obecne w bulli, można je pogrupować zgodnie z tradycyjnym czteroczęłowym podziałem ksiąg Pierwszego Testamentu:

¹⁸ Literą „W” oznaczone są odniesienia do tekstu Wulgaty, różnego od oryginału hebrajskiego.

Prawo (6)	Historyczne (8)	Mądrościowe (14)	Prorockie (4)
Rdz 3, 18	Sdz 3, 31	Hi 12, 5	Iz 5, 5
Rdz 12, 1	Sdz 7, 20	Ps 80, 12	Iz 9, 18
Rdz 22, 2	Sdz 11, 29-40	Ps 80, 16	Iz 11, 2-3
Rdz 29, 15-30	Sdz 15, 14	Ps 104, 32	Iz 55, 1
Rdz 35, 1	Sdz 15, 15-16	Ps 112, 9	
Wj 3, 1	Sdz 15, 19	Ps 113, 8	
	Sdz 16, 22-31	Ps 120 – 134	
	1 Sm 13, 14	Ps 125, 3	
		Ps 126, 5-6	
		Pnp 1, 3	
		Pnp 4, 2	
		Mdr 4, 3	
		Mdr 10, 4	
		Syr 50, 6-7	

Jak łatwo zauważyć, prym wiedzie Księga Psalmów, przytaczana osiem razy, oraz Księga Sędziów, do której tekst bulli nawiązuje siedmiokrotnie. Na trzecim miejscu znajduje się Księga Rodzaju, pojawiająca się pięć razy. Znamienne jest, że do tekstów prorockich, stanowiących najlicniejszą grupę ksiąg starotestamentalnych, bulla odnosi się zaledwie cztery razy, nawiązując wyłącznie do Księgi Izajasza.

Jeżeli chodzi o Nowy Testament, to na 33 odniesienia, aż 20 to nawiązania do listów św. Pawła, kolejne 12 odnosi się do Ewangelii, a jedno do Apokalipsy:

Ewangelie (12)	Święty Paweł (20)	Apokalipsa (1)
Mt 5, 3-10	Rz 4, 25	Ap 8, 4
Mt 5, 15	Rz 6, 6	
Mt 7, 13	Rz 6, 11	
Mt 11, 12	1Kor 1, 17	
Mt 13, 30	1 Kor 1, 27	
Mt 20, 6	1 Kor 2, 4-5	
Mt 20, 6-7	1 Kor 5, 12-13	
Mt 24, 12	2 Kor 5, 10	
Łk 11, 21-22	2 Kor 5, 15	
Łk 14, 15-20	2 Kor 8, 9	
J 4, 14	2 Kor 10, 5	
J 10, 9	2 Kor 11, 14	
	2 Kor 11, 27	
	Gal 2, 20	
	Gal 5, 24	
	Ef 4, 8	
	Ef 6, 12	
	Flp 2, 21	
	Flp 3, 14	
	2 Tm 4, 8	

Tu z kolei przoduje Ewangelia według św. Mateusza, do której bulla odnosi się osiem razy, a następnie oba listy do Koryntian z wynikami: sześciu razy Drugi oraz czterech razy Pierwszy.

I wreszcie zestawmy razem ilość odniesień biblijnych w bulli według poszczególnych ksiąg całego Pisma Świętego. *Mira circa nos* odnosi się w sumie do 21 ksiąg biblijnych. Najwięcej, bo osiem razy, do Księgi

Psalmów i Ewangelii Mateuszowej, siedem razy do Księgi Sędziów. Całe zestawienie prezentuje poniższa tabela:

Pś (8)	Łk (2)	Fłp (2)
Mt (8)	Rz (3)	Wj (1)
Sdz (7)	Pnp (2)	1 Sm (1)
2 Kor (6)	Mdr (2)	Hi (1)
Rdz (5)	J (2)	Syr (1)
Iz (4)	Gal (2)	2 Tm (1)
1 Kor (4)	Ef (2)	Ap (1)

4. Franciszkowe figury biblijne

Po formalnej analizie obecności Biblii w bulli kanonizacyjnej św. Franciszka, przejdźmy do warstwy treściowej owych skrypturystycznych nawiązań. Choć nie sposób przeanalizować tu wszystkich odniesień biblijnych, można z łatwością zauważyć, że spora ich część ma charakter typologiczny, to znaczy prezentuje poszczególne postaci Pisma Świętego jako figury lub typy, które w jakiś sposób znajdują swoje odzwierciedlenie lub nową realizację w życiu kanonizowanego tą właśnie bullą brata Franciszka z Asyżu¹⁹. Spójrzmy najpierw na dwa nowotestamentalne typy, aby następnie szerzej zająć się figurami starotestamentalnymi, o wiele bardziej sugestywnymi i mocniej akcentowanymi przez papieża Grzegorza IX.

4.1. Nowy Testament

W typologicznych odniesieniach do Nowego Testamentu postaci, do której najczęściej porównywany jest św. Franciszek, to przede wszystkim św. Paweł Apostoł. Na 20 odniesień bulli do pism Apostoła Narodów sześć ma charakter osobisty, to znaczy odwołuje się do

¹⁹ Omówienie tematyki typologii w Biblii wraz z wyczerpującą bibliografią w: K. Bardski, Lektyka Salomona. Biblia – symbol – interpretacja, Warszawa 2011, s. 115–122 (Rozprawy Naukowe, 6).

autobiograficznych wątków św. Pawła, będąc bezpośrednim elementem prezentacji osoby św. Franciszka. I tak, według bulli, Franciszek, podobnie jak Paweł, posługiwał się „prostym przepowiadaniem (1 Kor 1, 17), które nie miało nic z uwodzających przekonywaniem ludzkich słów mądrości (1 Kor 2, 4–5)”²⁰; na wzór Pawła przeżywał „głód, pragnienie, zimno i nagość, liczne czuwania i posty (2 Kor 11, 27)”²¹. Zgodnie ze słowami Grzegorza IX „mógł powtarzać za Apostołem: Teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus (Gal 2, 20)”²². To Franciszek również, na wzór św. Pawła, „chętniej pędził ku nagrodzie, do jakiej Bóg wzywa (Flp 3, 14)”²³, aby wreszcie, jak Paweł, zostać „ukoronowanym wieńcem sprawiedliwości (2 Tm 4, 8)”²⁴. Tak liczne identyfikacje Franciszka z Apostołem Narodów sugerują bardzo konkretną linię interpretacyjną życia i misji świętego z Asyżu zarysowaną przez ówczesnego papieża, co niewątpliwie zasługuje na osobne i pogłębione studium.

Oprócz tej podstawowej typologii nowotestamentalnej, tekst bulli dwukrotnie odwołuje się także do ewangelicznej przypowieści o robotnikach w winnicy (Mt 20, 1–16), przyrównując św. Franciszka i jego naśladowców do słynnych robotników jedenastej godziny²⁵. W celu zgłębienia poprawnego znaczenia tego porównania, należałoby dokonać pogłębionej analizy kontekstu historycznego i eklezjologicznego, w jakim bulla została napisana²⁶. To jednak wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

4.2. Stary Testament

O wiele liczniejsze i bez wątpienia bardziej zaskakujące są figury starotestamentalne, do których nawiązuje Grzegorz IX, prezentując Kościołowi

²⁰ Mira circa nos, 9.

²¹ Mira circa nos, 16.

²² Mira circa nos, 17.

²³ Mira circa nos, 14.

²⁴ Mira circa nos, 23.

²⁵ Zob. Mira circa nos, 2. 5.

²⁶ Zob. R. J. Armstrong, „Mira circa nos”, s. 401–402; F. Accrocca, „Alter apostolus”. Per una rilettura della „Vita beati Francisci”, w: R. Paciocco, F. Accrocca, *La leggenda di un santo di nome Francesco. Tommaso da Celano e la „Vita beati Francisci”*, Milano 1999, s. 165–174; R. Wolff, *Der heilige Franziskus*, s. 40–41.

nowego świętego. Możemy wyodrębnić aż 11 postaci ze Starego Testamentu, które pojawiają się w bulli jako biblijne typy, odniesione do osoby św. Franciszka. W pięciu przypadkach pada wprost imię danej postaci (Abraham, Jakub, Jefte, Samson i Szamgar), w pozostałych mamy do czynienia jedynie z bardziej lub mniej oczywistymi aluzjami (Noe, Gedeon, Mojżesz, Dawid, Hiob oraz arcykapłan Szymon). Spójrzmy pokrótce na tych biblijnych bohaterów w takiej kolejności, w jakiej pojawiają się w tekście bulli.

1. Pierwszą postacią ze Starego Testamentu jest tajemniczy sędzia przedmonarchicznej epoki Izraela o imieniu Szamgar, następca sędziego Ehuda. Znamienne jest, że Szamgar jest jedynym sędzią, któremu poświęcony jest zaledwie jeden werset biblijny: „Po nim [Ehudzie] był Szamgar, syn Anata. Pobił on ościeniem na woły Filistynów w liczbie sześciuset ludzi – i on także wybawił Izraela (Sdz 3, 31)”²⁷. Określenie „syn Anata” sugeruje, że Szamgar był nie izraelskim, lecz prawdopodobnie kananejskim rolnikiem lub najemnikiem, który swą walecznością przyczynił się do ocalenia Izraela²⁸. Zgodnie z tekstem Biblii hebrajskiej narzędziem, którym Szamgar pobił 600 Filistynów, był oścień na woły, czyli zaostrzony kij używany do popędzania bydła. Niemniej jednak Grzegorz IX wspomina nie o ościeniu, lecz o lemieszu (łac. „vomere”), czyli o dolnej metalowej części korpusu pługa, która podcinała skibę. Rzeczywiście, Wulgata, zgodna w tym miejscu z przekładem Septuaginty²⁹, rozumie owo narzędzie Szamgara jako lemiesz: „percussit de Philisthim sescentos viros vomere”³⁰.

Sens zdania w obu przypadkach jest ten sam, to znaczy, że Szamgar posługiwał się w walce z Filistynami tym, czym aktualnie dysponował jako narzędziem codziennej pracy. Znamienne jednak jest, że Grzegorz IX wtrąca wzmiankę o Szamgarze w kontekście metafory o robotnikach jedenastej godziny, którzy uprawiają Bożą winnicę motyką oraz lemieszem właśnie. Gwoli ścisłości, tylko pośrednio można więc mówić

²⁷ Imię Szamgar pojawia się ponadto jeszcze w kontekście określenia czasu działalności Debory i Baraka w Pieśni Debory: „Za dni Szamgara, syna Anata” (Sdz 5, 6).

²⁸ Zob. D. Dziadosz, *Księga Sędziów. Rozdziały 1–5*, Częstochowa 2019, s. 378–389 (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, 7/1).

²⁹ LXX: ἐν τῷ ἀροτρόποδι τῶν βοῶν.

³⁰ Zob. *Biblia Sacra: iuxta Vulgatam Versionem*, vol. 1, rec. R. Weber, Stuttgart 1975, s. 326.

o typologii stosowanej tu do św. Franciszka, gdyż jego imię pada dopiero w dalszej części bulli, a porównanie do Szamgara odnosi się do dzieła robotników jedenastej godziny, widzianych tutaj jako nowy ruch franciszkański w Kościele.

2. Drugą figurą starotestamentalną, do której – choć nie bezpośrednio – nawiązuje *Mira circa nos*, jest Noe. Bezimienną aluzję do tej postaci odnajdujemy w cytowanym fragmencie z Księgi Mądrości, który mówi o tym, jak w czasie potopu Bóg – przez Mądrość – „na lichym drewnie zachował Sprawiedliwego” (Mdr 10, 4). Zaraz potem autor bulli dodaje: „wzbudził także sługę swego, Błogosławionego Franciszka”³¹, utożsamiając niejako ze sobą te dwie postaci.

3. Kolejna postać biblijna porównana do św. Franciszka to król Dawid. W zdaniu, w którym jedyny raz w bulli pojawia się imię „Franciszek”, znajdujemy też cytat z Pierwszej Księgi Samuela, mówiący o Dawidzie jako „mężu według serca Bożego” (1 Sm 13, 14). Istotnie w bulli czytamy, że Bóg „wzbudził także sługę swego, Błogosławionego Franciszka, męża według swego serca”³². Akcent pada tu nie tyle na zestawienie ze sobą obu postaci, ile na podkreślenie, że w obu przypadkach mamy do czynienia ze szczególnym Bożym upodobaniem: zarówno Dawid, jak i Franciszek byli mężami „według Bożego serca”.

4. Bezpośrednią kontynuacją tego samego zdania z bulli jest nieco ukryte odwołanie się do kolejnej figury biblijnej. Bóg, według słów Grzegorza IX, wzbudził Franciszka jako „lampę wzgardzoną w myślach bogaczy, lecz przygotowaną na czas zamierzony”³³. Na próżno szukać takiego obrazu we współczesnych przekładach Biblii, albowiem autor bulli odwołuje się do Księgi Hioba w przekładzie Wulgaty, gdzie obecny jest taki właśnie fragment: „Kaganiec wzgardzony w myślach bogatych, nagotowany na czas zamierzony” (Hi 12, 5)³⁴. Tytułowy Hiob, w odpowiedzi na zarzuty swego przyjaciela Sofara, stosuje wobec samego siebie

³¹ *Mira circa nos*, 5.

³² *Mira circa nos*, 6.

³³ *Mira circa nos*, 6.

³⁴ Cyt. za: Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka, s. 960. Biblia Tysiąclecia, zgodnie z oryginałem hebrajskim, tłumaczy ten werset jako: „Wzgarda dla ginących” – myśli bezpieczny – «popchnąć tego, komu nogi się chwieją» (Hi 12, 5).

taki właśnie obraz „wzgardzonej lampy”, który z kolei w bulli odniesiony jest do św. Franciszka.

5. Następną figurą starotestamentalną jest już o wiele bardziej wyraźna i jednoznacznie podana z imienia: chodzi o innego wielkiego sędziego Izraela, Samsona. Papież pisze, że Franciszek,

niczym drugi Samson, wsparty łaską Bożą i natchniony żarem Ducha, ujawszy oślą szczękę, czyli swoim prostym przepowiadaniem – które nie miało nic z uwodzających przekonywaniem ludzkich słów mądrości, lecz objawiało moc Boga, który wybiera to, co słabe w oczach świata, aby mocnych zawstydzić – pokonał nie tylko tyśiąc, lecz wiele tysięcy Filistynów, którzy niegdyś służyli powabom ciała, i oddał ich w duchu służby Temu, który dotyka gór, a one dymią³⁵.

Biedaczyna z Asyżu w sposób bezpośredni porównany jest do tego sędziego – „niczym drugi Samson”. Może to nieco razić, biorąc pod uwagę biblijną historię Samsona, który cechował się porywcznością, niedojrzałością i skłonnością do romansów z kobietami. Niemniej Franciszek porównany jest do niego w konkretnym aspekcie: oślą szczęką, którą walczył Samson (por. Sdz 15, 15–16), jest dla papieża symbolem Franciszkowego prostego sposobu przepowiadania, pełnego „ośleń” prostoty.

6. Następnie tekst dokumentu wprost wzmiankuje Abrahama, ojca naszej wiary, którego śladami miał podążać Franciszek. Czytamy w bulli, że on „podążając śladami ojca naszego Abrahama wyszedł duchowo ze swojej ziemi rodzinnej [...] do kraju, który Pan mu ukazał (Rdz 12, 1)”³⁶. Akcent pada na wymiar wiary i wynikającego z niej postępowania. Jeszcze drugi raz tekst bulli czyni nawiązanie do Abrahama, gdy mówi o tym, że Franciszek „zbliżał się do ziemi widzenia (Rdz 22, 2)”³⁷. Zatem przedstawiony jest on jako nowy Abraham, gotowy złożyć Bogu na ofiarę to, co najcenniejsze.

³⁵ Mira circa nos, 10.

³⁶ Mira circa nos, 13.

³⁷ Mira circa nos, 16. Tekst nawiązuje do tłumaczenia Wulgaty, która tajemnicze hebrajskie wyrażenie z Rdz 22, 2 „do ziemi Moria” (‘el ‘ereš hammōrīyāh) oddała jako „do ziemi widzenia” (in terram visionis). Septuaginta tłumaczy to jako „do ziemi wysokiej” (εις την γην την ύψηλην).

7. Ten właśnie motyw ofiary jest kontynuowany w tekście bulli przez odwołanie się do kolejnej, nieco kontrowersyjnej postaci – do sędziego Jeftego. Czytamy, że Franciszek „oddał Panu na całopalenie nieraz zwożdżące go ciało, niczym Jefte córkę swą jednorodzoną (zob. Sdz 11, 29–40), wkładając je w ogień miłości i umartwiając”³⁸. Niewątpliwie od strony moralnej ofiarę biblijnego Jeftego, złożoną z własnego jedyne­go dziecka, należy ocenić co najmniej ambiwalentnie, widząc w niej przejaw religij­nego prymitywizmu. Mimo to jednak, na poziomie symbolicznym czy typologicznym, odwołanie się w tekście bulli do postaci i historii Jeftego ma podkreślić wartość ofiary, jaką Franciszek składał Bogu własnym życiem, zwłaszcza za­przez cielesne umartwienia.

8. Kolejna postać, do której przyrównany jest św. Franciszek, to pa­triarcha Jakub. Wymieniony jest on wprost z imienia: „wzorem Jakuba stanął na rozkaz Pana, [...] wszedł do Domu Bożego w Betel i zbudował tam w sercu ołtarz dla Pana (por. Rdz 35, 1)”³⁹. Niewątpliwie biblijny Ja­kub, od którego wzięło początek dwanaście pokoleń Izraela, nadaje się dobrze na figurę reprezentującą także świętego Patriarchę, założyciela trzech zakonów. Do osoby Jakuba bulla odwołuje się raz jeszcze w kon­tekście dwóch żon, Racheli i Lei, co zostanie szerzej omówione w dalszej części tego opracowania.

9. Dokument papieski czyni także aluzję do Mojżesza, gdy wzmiankuje o prowadzeniu przez Franciszka owiec „w głąb pustyni” („ad interiora deserti”)⁴⁰. Jest to czytelnym nawiązaniem do historii z księgi Wyjścia, opowiadającej o powołaniu Mojżesza przy gorejącym krzewie (Wj 3).

10. Arcykapłan Szymon II, syn Oniasza, z II wieku przed Chrystu­sem, opisywany w zakończeniu pochwały ojców w Księdze Mądrości Syracha, to kolejna postać ze Starego Testamentu, do której czyni aluzję Grzegorz IX. Co prawda w bulli nie pojawia się jego imię, jednak do Franciszka odniesione są słowa, które mędrzec Syrach stosuje na opi­sanie wspomnianej postaci arcykapłana: „jak gwiazda zaranna pośród chmur, jak księżyc w pełni w dniach świątecznych i jak słońce jaśniejące” (Syr 50, 6–7)⁴¹. Co ciekawe, na tym biblijnym fragmencie – według To-

³⁸ *Mira circa nos*, 16.

³⁹ *Mira circa nos*, 20.

⁴⁰ *Mira circa nos*, 22.

⁴¹ *Mira circa nos*, 24.

masza z Celano – papież Grzegorz oparł swą płomienną homilię podczas samej kanonizacji Franciszka⁴². Ponadto ten właśnie passus z Księgi Syrcydesa liturgia Kościoła do dzisiaj odnosi do świętego Franciszka⁴³.

11. Ostatnią postacią ze Starego Testamentu, do której odwołuje się tekst bulli, jest sędzia Gedeon. Choć jego imię również nie pojawia się tam wprost, jednak obecna jest wzmianka o Madianitach, z którymi walczył biblijny Gedeon. Bulla mówi, że Franciszek „wziął do ręki pochodnię i trąbę (Sdz 7, 20)”, a następnie „wtargnął nieustraszenie do obozu Madianitów”⁴⁴. Historia Gedeona służy tu jako typologiczny obraz pokonywania wrogów Kościoła. W przypadku św. Franciszka dokonywało się to przede wszystkim przez osobistą świętość życia.

5. Analiza przypadku

Spróbujmy teraz przyjrzeć się z bliska jednemu odniesieniu, jak się wydaje szczególnie znaczącemu, które na pierwszy rzut oka może rodzić niejasności lub wątpliwości. Mowa tu o porównaniu Franciszka do patriarchy Jakuba i jego miłosnych perypetii z Rachelą i Leą⁴⁵. Jakub zakochał się w Racheli, córce swego wuja Labana, i poprosił o jej rękę. Laban zgodził się, ale zażądał, aby Jakub służył mu przez siedem lat jako zapłatę za rękę Racheli. Po upłynięciu tego czasu Laban dał Jakubowi w zamian za Rachelę jej starszą siostrę, Leę, wprowadzając ją do małżeńskiej komnaty w noc poślubną. Chociaż było to zgodne z miejscowymi zwyczajami, Jakub był rozczarowany, jednak ostatecznie poślubił Leę. Związek z Rachelą został później zrealizowany, kiedy Laban zaproponował, aby Jakub służył mu przez kolejne siedem lat. Jak podkreśla autor biblijny, Jakub bardziej kochał Rachelę niż Leę.

⁴² Zob. 1 Cel 125 (Tomasz z Celano, *Życiorys pierwszy świętego Franciszka z Asyżu*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 531–532 (Źródła Franciszkańskie). Kanonizacja odbyła się w niedzielę 16 lipca 1226 roku, a więc trzy dni przed wydaniem bulli kanonizacyjnej.

⁴³ Zob. Pierwsze czytanie mszalne (zob. *Mszał franciszkański*, Wrocław 1998, s. 298) oraz drugie czytanie z godziny czytań (zob. *Liturgia godzin zakonów franciszkańskich w Polsce*, t. 5, Wrocław 2014, s. 1017–1018) na Uroczystość Świętego Ojca Franciszka (4 października).

⁴⁴ *Mira circa nos*, 24. 26.

⁴⁵ Zob. Rdz 29, 16–30.

Wracając do tekstu bulli, można zauważyć, że powyższa biblijna historia służy Grzegorzowi IX do podkreślenia podwójnego wymiaru życia Franciszka, to znaczy nie tylko kontemplacyjnego, ale także czynnego, czyli apostołskiego: „Nie chcąc zaś tylko dla siebie samego wstępować na górę i tulić się w objęciach Racheli, czyli pięknej choć bezpłodnej kontemplacji, zszedł do wskazanej sypialni Lei”⁴⁶. Nie poruszając kwestii trafności takiego biblijnego porównania, warto skupić się na jednym problematycznym słowie. Występujący w papieskim dokumencie imiesłów przymiotnikowy „interdictus” normalnie oznacza „zakazany” lub „zabroniony” i tak też bywa tłumaczony we współczesnych przekładach bulli, na przykład: „to Leah’s forbidden bedchamber” (ang.)⁴⁷, „nella casa proibita di Lea” (wł.)⁴⁸, „zum verbotenen Schlafzimmer Leas” (niem.)⁴⁹. Niemniej jednak kontekst, zarówno przytoczonego fragmentu biblijnego (Rdz 29, 23–26) jak i odniesienia do życia Franciszka, sugeruje inne znaczenie tego terminu. Rzeczywiście, termin „interdictus” może oznaczać także „nakazany”, „przepisany”, „zadekretowany”⁵⁰. I właśnie to drugie znaczenie wydaje się być jedynym słusznym w tekście bulli. Wszak to Laban wprowadził Leę do Jakuba, wskazując mu niejako tę właśnie komnatę sypialną.

To nieporozumienie wynika, jak się zdaje, z dwóch przyczyn: z jednej strony z przyjęcia podstawowego i samonarzucającego się znaczenia łacińskiego terminu „interdico” jako „zakazywać”; z drugiej strony – może być skutkiem ignorowania kontekstu biblijnego oraz tła życiowego św. Franciszka. Biorąc bowiem pod uwagę historię patriarchy Jakuba oraz życie naszego patriarchy Franciszka, jasnym się zdaje, że komnata Lei, typologicznie reprezentująca życie aktywne w Kościele, nie była bynajmniej „zakazana”, ale zdecydowanie bardziej „wskazana”.

⁴⁶ Mira circa nos, 22: „Ne vero sibi soli profi ceret in monte tantummodo Rachel amplexibus inhaerendo, contemplationi pulchrae quidem, sed sterili, ad Liae interdictum descendit cubiculum [...]”.

⁴⁷ Zob. Francis of Assisi: Early Documents, vol. 1, s. 568.

⁴⁸ Zob. Fonti Francescane, s. 1719.

⁴⁹ Zob. Franziskus-Quellen, s. 1633.

⁵⁰ Zob. np. A. Jougan, Słownik kościelny łacińsko-polski, Poznań–Warszawa–Lublin 1958, s. 352.

Zakończenie

Podsumowując powyższe analizy i rozważania należy stwierdzić, że tekst bulli kanonizacyjnej *Mira circa nos* posiada wybitnie biblijny charakter. Nawet pobieżne spojrzenie na nawiązania skrypturystyczne, poczynione przez papieża Grzegorza IX w kontekście osoby św. Franciszka, proponuje ciekawy i wcale nieoczywisty obraz nowego świętego. Sam tekst dokumentu prawie nie mówi o faktach z życia historycznego Franciszka, jednak prezentuje go na tle biblijnej historii zbawienia, obficie korzystając ze zdobyczy alegorycznej i typologicznej metody interpretacji tekstu świętego. W ten sposób Biedaczyna z Asyżu zostaje ukazany jako szczególna postać w dziejach Kościoła: poprzez niego bowiem – tak jak poprzez bohaterów biblijnych opowiadań – Bogu spodobało się prowadzić swój lud i ukazywać światu swoją zbawczą wolę.

Bibliografia

- Accrocca F., „Alter apostolus”. *Per una rilettura della „Vita beati Francisci”*, w: R. Paciocco, F. Accrocca, *La leggenda di un santo di nome Francesco. Tommaso da Celano e la „Vita beati Francisci”*, Milano 1999, s. 137–260.
- Armstrong R. J., „Mira circa nos”. *Gregory IX’s View of the Saint Francis of Assisi*, „*Laurentianum*” 25 (1984), s. 385–414.
- Bardski K., *Lektyka Salomona. Biblia – symbol – interpretacja*, Warszawa 2011 (Rozprawy Naukowe, 6).
- Biblia Sacra: iuxta Vultagam Versionem*, vol. 1, rec. R. Weber, Stuttgart 1975.
- Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r.*, red. J. Frankowski, Warszawa 1999 (Prymasowska Seria Biblijna).
- Bullarium diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum taurinensis editio locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magnus usque ad praesens*, vol. 3, cura et studio A. Tomassetti, Roma 1858.
- Bullarium franciscanum Romanorum Pontificum constitutiones, epistolas ac diplomata continens tribus Ordinibus Minorum, Clarissarum, et Poenitentium a seraphico patriarcha Sancto Francisco institutis concessa*, vol. 1, accurante J. H. Sbaralea, Roma 1759.
- Chrostowski W., *Geneza Wulgaty i jej aktualny status w Kościele katolickim*.

- Uwagi na marginesie Listu apostolskiego papieża Franciszka „*Scripturae Sacrae affectus*”, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 36 (2020), s. 9–35.
- Codex Constitutionum quas summi Pontifices ediderunt in solemnī canonizatione Sanctorum a Johanne XV. Ad Benedictum XIII, sive ab A. D. 993 ad A. D. 1729, accurate J. Fontanino, Roma 1729.
- Dziadosz D., *Księga Sędziów. Rozdziały 1–5*, Częstochowa 2019 (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament, 7/1).
- Fonti Francescane. Scritti e biografie di san Francesco d’Assisi. Cronache e altre testimonianze del primo secolo francescano. Scritti e biografie di santa Chiara d’Assisi. Testi normativi dell’Ordine Francescano Secolare, 3a ed. rivista e aggiornata, a cura di E. Caroli, Padova 2011.
- Francis of Assisi: Early Documents, vol. 1: *The Saint*, ed. by J. Armstrong, J. A. W. Hellmann, W. J. Short, New York–London–Manila 1999.
- Franziskus-Quellen. Die Schriften des Heiligen Franziskus, Lebensbeschreibungen, Chroniken und Zeugnisse über ihn und seine Orden, Hrsg. D. Berg, L. Lehmann, Kevalear 2009.
- Gołębiewski M., *Greckie i łacińskie tłumaczenia Psalterza*, „*Collectanea Theologica*” 60 (1990) nr 4, s. 19–44.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958.
- La letteratura francescana, vol. 1: *Francesco e Chiara d’Assisi*, a cura di C. Leonardi, Milano 2004.
- Liturgia godzin zakonów franciszkańskich w Polsce, t. 5, Wrocław 2014.
- Magnum Bullarium Romanum, ab Leone Magno usque ad s.d.n. Clementem X. Quinque tomis distributa, vitis et iconibus aeneis omnium pontificum decorate, vol. 1, accurate L. Cherubini, Lugduni 1692.
- Mszał franciszkański, Wrocław 1998.
- Pszczoły, miód, wosk pszczeli w symboliczno-metaforycznych obrazach, red. I. Wieżel, G. M. Baran, Kraków 2018.
- S. Petri Damiani Opera omnia, tomus primus, accurate J.-P. Migne, Parisiis 1853 (*Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*, 144).
- Tomasz z Celano, *Życiorys pierwszy świętego Franciszka z Asyżu*, red. R. Prejs, Z. Kijas, Kraków 2005, s. 431–544 (*Źródła Franciszkańskie*).
- Wolff R., *Der heilige Franziskus in Schriften und Bildern des 13. Jahrhunderts*, Berlin 1996.

ANEKS

Bulla kanonizacyjna błogosławionego Franciszka

Grzegorz IX dopisuje do kanonu świętych wyznawców błogosławionego Franciszka z Asyżu w Umbrii, założyciela Zakonu Braci Mniejszych, który zmarł w sobotę dnia 4 października Roku Pańskiego 1226¹.

Biskup Grzegorz, sługa sług Bożych, czcigodnym braciom, wszystkim Arcybiskupom, Biskupom, oraz umiłowanym synom Opatom, Przeorom, Archiprezbiterom, Archidiaonom i innym Prałatom Kościoła, do których dotrze to pismo: pozdrowienie i Apostolskie błogosławieństwo.

Wstęp²

¹ Przedziwna łaskawość Bożej dobroci dla nas i niepojęta czułość miłości, która wydała swego Syna, aby wykupić niewolnika³, nie szczędzi darów swego miłosierdzia i wciąż chroni winnicę zasadzoną swą prawicą (Ps 80, 16). ² Do niej to bowiem posłał robotników jedenastej godziny (por. Mt 20, 6–7), którzy motyką i lemieszem – którym Szamgar pobił sześćuset Filistynów (Sdz 3, 31) – zbawiennie ją uprawiają, wrywając zeń cierń i oset (Rdz 3, 18). ³ Wycinają niepotrzebne gałązki, by nie zapuściły korzeni głęboko (Mdr 4, 3) oraz wrywają cierniste krzewy, aby winnica

¹ Przytoczony tu Incipit, znajdujący się w *Codex Constitutionum*, błędnie podaje rok śmierci Franciszka jako 1225 (zob. *Codex Constitutionum quas summi Pontifices ediderunt in solemni canonizatione Sanctorum a Johanne XV. Ad Benedictum XIII, sive ab A. D. 993 ad A. D. 1729, accurante J. Fontanino, Roma 1729, s. 60*).

² Tytuły poszczególnych części pochodzą z *Bullarium diplomatum et privilegiorum sanctorum romanorum pontificum taurinensis editio locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magnuso usque ad praesens, vol. 3, cura et studio A. Tomassetti, Roma 1858, s. 438–441*. Podział na wersety odzwierciedla współczesne wydanie tekstu łacińskiego (zob. *La letteratura francescana, vol. 1: Francesco e Chiara d'Assisi, a cura di C. Leonardi, Milano 2004, s. 256–265*).

³ Bulla rozpoczyna się prawie dosłownym cytatem z Orędzia Paschalnego: „O, jak przedziwna łaskawość Twojej dobroci dla nas! O, jak niepojęta jest Twoja miłość: aby wykupić niewolnika, wydałeś swego Syna” („O mira circa nos tuae pietatis dignatio! O inestimabilis dilectio caritatis: ut servum redimeres, Filium tradidisti”).

przyniosła słodki i świeży owoc,⁴ który, oczyszczony w tłoczni cierpliwości, będzie przeniesiony do wiecznych komnat (por. Pnp 1, 3). Niegodziwość zaś zapalił się jak ogień (Iz 9, 18), a oziębła miłość wielu (Mt 24, 12), która rozwala jej ogrodzenie (Iz 5, 5), zostanie wytracona, jak poginęli Filistyni na skutek trucizny światowych namiętności (por. Sdz 16, 22–31).

Pobudzony przez Boga dla nawrócenia wielu

⁵ O tej to właśnie jedenastej godzinie (Mt 20, 6) Pan, który unicestwił ziemię wodami potopu, lecz na lichym drewnie zachował Sprawiedliwego (Mdr 10, 4), aby nie zaciążyło berło bezbożne nad losem sprawiedliwych (Ps 125, 3),⁶ wzbudził także sługę swego, Błogosławionego Franciszka, męża według swego serca (1 Sm 13, 14), lampę wzgardzoną w myślach bogaczy, lecz przygotowaną na czas zamierzony (Hi 12, 5)⁴; jego to właśnie posłał do swej winnicy,⁷ by ją oczyszczał z cierni i chwastów, a rozgromiwszy niepokonanych Filistynów, oświecał⁵ Ojczyznę, oraz gorliwym napomnieniem skłaniał do pojednania się z Bogiem (2 Kor 5, 10).

Prostym przepowiadaniem sprowadził wielu na drogę zbawienia

⁸ On to, słysząc wewnętrzny głos przyjacielskiego zaproszenia, wstał bez wahania i, rozerwawszy więzy światowej obłudy (por. Sdz 15, 14), niczym drugi Samson, wsparty łaską Bożą⁹ i natchniony żarem Ducha, ująwszy oślą szczękę (Sdz 15, 15–16), czyli swoim prostym przepowiadaniem (por. 1 Kor 1, 17) – które nie miało nic z uwodzących przekonywaniem ludzkich słów mądrości (1 Kor 2, 4–5), lecz objawiało moc Boga, który wybiera to, co słabe w oczach świata, aby mocnych zawstydzić (1 Kor 1, 27) – pokonał nie tylko tysiiąc, lecz wiele tysięcy Filistynów,¹⁰ którzy niegdyś służyli powabom ciała, i oddał ich w duchu służby Temu, który dotyka gór, a one dymią (Ps 104, 32).¹¹ Dla tych zaś, którzy umarli dla grzechu i żyją dla Boga (Rz 6, 11) a nie dla siebie, a których gorsza część przepadła, z owej szczęki wypłynęła obficie ożywiająca woda (Sdz 15, 19)⁶, oczyszczając

⁴ Tekst hebrajski Księgi Hioba nie zawiera tego porównania. Przekład polski oparty jest na zgodnym z Wulgatą tłumaczeniu ks. Jakuba Wujka.

⁵ Porównanie oświecania („illuminando”) w kontekście pogromu Filistynów to prawdopodobnie aluzja do historii Samsona, który spalił pola filistyńskie przy pomocy pochodni poprzeczających do ogonów trzystu schwytych lisów (zob. Sdz 15, 4–5).

⁶ Według Wulgaty w Sdz 15, 19 mowa jest o szczelinie, która powstała w szczęcie, podczas gdy współczesne tłumaczenia Biblii sugerują, że chodzi o szczelinę w miejscowości Le-

i ożywiając upadłych, brudnych i spragnionych. Tę wodę wytryskującą ku życiu wiecznemu (J 4, 14) można kupić bez srebra i bez żadnych pieniędzy (Iz 55, 1),¹² a wypływające zeń strumienie wzdłuż i wszerz nawadniają winnicę, która rozpostarła swe pędy aż do morza i aż do rzeki rozciągnięta swoje latorośle (Ps 80, 12).

Wybrał życie ubogie; zabłysnął wieloma cnotami

¹³ On to, wreszcie, podążając śladami ojca naszego Abrahama, wyszedł duchowo ze swojej ziemi rodzinnej i z domu swego ojca i udał się do kraju, który Pan mu ukazał (Rdz 12, 1) w boskim widzeniu.¹⁴ Aby zaś chętniej pędził ku nagrodzie, do jakiej Bóg wzywa (Flp 3, 14), i by mógł z łatwością przejść przez wąską bramę (Mt 7, 13),¹⁵ upodobniając się do Tego, który będąc bogaty, dla nas stał się ubogim (2 Kor 8, 9), odrzucił brzemię ziemskich posiadłości, rozdał je i obdarzył ubogich, aby sprawiedliwość jego trwała zawsze (Ps 112, 9).¹⁶ Zbliżając się do ziemi widzenia (Rdz 22, 2),⁷ na wskazanej mu górze, to znaczy na wyżynach wiary, oddał Panu na całopalenie nieraz zwodzące go ciało, niczym Jefte córkę swą jednorodzoną (por. Sdz 11, 29–40), wkładając je w ogień miłości i umartwiając głodem, pragnieniem, zimnem i nagością, licznymi czuwaniem i postami (2 Kor 11, 27).¹⁷ Tak krzyżując ciało swoje z jego wadami i pożądaniami (Ga 5, 24), mógł powtarzać za Apostołem: Teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus (Ga 2, 20),¹⁸ albowiem rzeczywiście już nie żył dla siebie, lecz dla Chrystusa (2 Kor 5, 15), który umarł za nasze grzechy i powstał z martwych dla naszego usprawiedliwienia (Rz 4, 25), abyśmy żadną miarą już więcej nie byli w niewoli grzechu (Rz 6, 6).¹⁹ Wykorzystując swe wady i podejmując walkę przeciw światu, ciału i potęgom duchowym (por. Ef 6, 12), wyrzekł się całkowicie żony, pola i wołów, które odciągają zaproszonych na wspaniałą ucztę (Łk 14, 15–20) i wzorem Jakuba stanął na rozkaz Pana (por. Rdz 35, 1),²⁰ a przyjąwszy siedmioraką łaskę Ducha (por. Iz 11, 2–3) i wyposażywszy się w Ewangeliczne Błogosławieństwa (por. Mt 5, 3–10), tak przygotowany wszedł do Domu Bożego

chi. Różnica ta oparta jest na grze słów: hebrajski termin *lēchi* oznacza właśnie szczękę.

⁷ Tekst nawiązuje do tłumaczenia Wulgaty, która tajemnicze hebrajskie wyrażenie z Rdz 22, 2 „do ziemi Moria” (*el 'ereš hammōriyāh*) oddała jako „do ziemi widzenia” („in terram visionis”). Septuaginta tłumaczy to jako „do ziemi wysokiej” (*εις την γην την ύψηλην*).

w Betel⁸ po piętnastu stopniach cnót, mistycznie zawartych w Psalterzu (por. Ps 120–134)⁹,²¹ i zbudował tam w sercu ołtarz dla Pana, złożył na nim woń pobożnych modlitw, wznoszonych przed obliczem Pana z rąk Aniołów (Ap 8, 4), do których on sam miał niebawem dołączyć.

Założył zakon Braci Mniejszych, Mniszek oraz Tercjarzy

²² Nie chcąc zaś tylko dla siebie samego wstępować na górę i tulić się w objęciach Racheli, czyli pięknej choć bezpłodnej kontemplacji, zszedł do wskazanej¹⁰ komnaty Lei (por. Rdz 29, 15–30), aby stado owiec, z których każda ma bliźniaczkę (Pnp 4, 2)¹¹, prowadzić w głąb pustyni (Wj 3, 1)¹² w poszukiwaniu pastwiska życia (por. J 10, 9).²³ Tam przeto, gdzie manna niebiańskich słodyczy odnawia ludzi oddalonych od światowego zgiełku, ze łzami siejąc swoje ziarno, z radością zbierał snopy (Ps 126, 5–6) do wiecznego spichlerza (por. Mt 13, 30) i został postawiony wśród książąt swojego ludu (Ps 113, 8) i ukoronowany wieńcem sprawiedliwości (2 Tm 4, 8).²⁴ Bez wątplenia nie szukał własnego pożytku, lecz Chrystusa (Flp 2, 21) i Jemu służąc, niczym pracowita pszczoła¹³, jak gwiazda za-ranna pośród chmur, jak księżyc w pełni w dniach świątecznych i jak słońce

⁸ „Betel” z hebrajskiego oznacza właśnie „dom Boży”.

⁹ Mowa o zbiorze piętnastu tzw. Psalmów Stopni / Wstępowania („Cántica gráduum”): Ps 120–134. Nie chodzi więc o piętnaście dekad (grup po dziesięć) psalmicznych, jak sugeruje komentarz do niemieckiego tłumaczenia bulli (por. *Franziskus-Quellen. Die Schriften des Heiligen Franziskus, Lebensbeschreibungen, Chroniken und Zeugnisse über ihn und seine Orden*, 86, Hrsg. D. Berg, L. Lehmann, Kevalear 2009, s. 1633).

¹⁰ Występujący tu imiesłów przymiotnikowy „interdictus”, który normalnie bywa tłumaczony jako „zakazany” lub „zabroniony”, może też oznaczać „nakazany” czy „przepisany”, co właśnie zdaje się sugerować kontekst zarówno fragmentu biblijnego (Rdz 29, 23–26), jak i odniesienia do życia Franciszka.

¹¹ Pnp 4, 2; 6, 6: „Zęby twoje jako trzody owiec postrzyżonych, które wyszły z kąpieli, każda mając po dwojgu jagniąt, a niepłodnej nie masz między nimi” (tłum. J. Wujka zgodne z Wulgatą); zob. Biblia w przekładzie księdza Jakuba Wujka z 1599 r., red. J. Frankowski, Warszawa 1999, s. 1293 (Prymasowska Seria Biblijna).

¹² Tekst odwołuje się do Mojżesza, który wyprowadził owce „w głąb pustyni” („ad interiora deserti”).

¹³ Porównanie prawdopodobnie zaczerpnięte z antyfony liturgicznych niesporów o św. Cecylii: „Cecylia, Twoja służebnica, Panie, służyła Ci niczym pracowita pszczoła” („Caecilia famula tua quasi apis tibi argumentosa deservit”). Na temat symboliki pszczoły w Biblii, patrystyce i liturgii zob. Pszczoły, miód, wosk pszczeli w symboliczno-metaforycznych obrazach, red. I. Wieżel, G. M. Baran, Kraków 2018.

jaśniejące (Syr 50, 6–7)¹⁴ w Bożym Kościele, wziął do ręki pochodnię i trąbę (Sdz 7, 20),²⁵ aby przykładem swych świetlanych czynów doprowadzić pokornych do łaski, a pysznych odwrócić od zgubnych wykroczeń, które grożą surową karą.²⁶ I tak natchniony cnotą miłości i wsparty pomocą Tego, który mając zamknąć się w dziewiczym łonie, świat cały władzą swoją ogarniał¹⁵, wtargnął nieustraszenie do obozu Madianitów, odstępujących pogardliwie od Kościoła¹⁶,²⁷ zdobył broń, na której polegał uzbrojony mocarz, strzegący swego domu, rozdał łupy, które tamten posiadał (Łk 11, 21–22) i powiódł do niewoli jeńców (Ef 4, 8) na służbę Jezusa Chrystusa (2 Kor 10, 5).

I wreszcie zasnął w Panu

²⁸ Tak więc pokonawszy na ziemi potrójnego wroga¹⁷, z zapałem wdarł się do Królestwa Niebieskiego i zdobył je gwałtownie (Mt 11, 12), a po tak wielu chwalebnych walkach, zwyciężając świat, szczęśliwie dotarł do Pana, wyprzedzając przy tym wielu obdarzonych erudycją: „pełen wiedzy, choć bez wykształcenia, nieuczony, lecz wiedziony przez mądrość”¹⁸.

Oświecony licznymi cudami

²⁹ Jakkolwiek zatem życie jego, tak święte, gorliwe i wspaniałe, w pełni wystarczyłoby, by dostąpić udziału w Kościele Chwalebny, ³⁰ to jednak Kościół Walczący, patrząc jedynie na wygląd zewnętrzny, nie ośmiela się samowolnie przesądzać o tych, którzy są na zewnątrz (1 Kor 5, 12–13), przedstawiając ich jako godnych czci wyłącznie na podstawie ich

¹⁴ Ten fragment liturgia do dzisiaj odnosi do św. Franciszka.

¹⁵ Parafraza tekstu kazania św. Piotra Damianiego: „Przez imię Gedeona, które oznacza nie «otoczonego», lecz tego, który «otacza w matczynym łonie» [za św. Hieronimem], słusznie wskazuje się na Tego, który będąc zamknięty w dziewiczym łonie, swoimi rozkazami otaczał i rozporządzał całym światem” (tłum. własne); zob. P. Damiani, *Sermo LXVIII*, w: S. Petri Damiani Opera omnia, tomus primus, accurate J.-P. Migne, Parisiis 1853, col. 893 (Patrologiae Cursus Completus. Series Latina, 144).

¹⁶ W tym samym kazaniu Piotr Damiani wyjaśnia: „Przez imię Madian, oznaczające «sąd», rozumieć należy lud niewierny, o którym Pan mówi: «Kto nie wierzy, już został osądzony»” (tłum. własne); zob. P. Damiani, *Sermo LXVIII*, col. 893.

¹⁷ Czyli: świat, ciało i demona.

¹⁸ Łacińskie zdanie zaczerpnięte z Dialogów św. Grzegorza Wielkiego, odnoszące się do św. Benedykta: „scienter nescius et sapienter indoctus” (Dial., II, Prolog. 13–15), znajdujące się do dziś w responsorium z godziny czytań ze św. Benedykta (11 lipca).

ziemskiego życia, albowiem niekiedy i Szatan podaje się za Anioła światłości (2 Kor 11, 14).³¹ Niemniej jednak wszechmogący i miłosierny Bóg, który sprawił, iż wspomniany sługa Chrystusa godnie i chwalebnie Mu służył, nie zamierzał ukrywać pod korcem tak wielkiego światła, lecz chcąc go umieścić na świeczniku, aby swym kojącym światłem pocieszało tych, co są w domu (Mt 5, 15),³² potwierdził licznymi i wspaniałymi cudami, iż przyjmuje jego życie, a Kościołowi Walczącemu wskazał, aby obchodzono jego pamiątkę.

Dopisany do katalogu świętych wyznawców

³³ A zatem, jako że jego chwalebne życie było dobrze znane także i Nam, z powodu bliskiej zażyłości, jaką mieliśmy z nim pełniąc niższy urząd [biskupa]¹⁹; a także z uwagi na liczne jego cuda, potwierdzone błyskawicznie przez zaufanych świadków i odpowiednio uznane przez Nas za wiarygodne,³⁴ ufając Bożemu miłosierdziu, że My i owczarnia Boża nam powierzona jesteśmy wspierani jego wstawiennictwem, oraz że tego, którego mieliśmy za przyjaciela na ziemi, mamy też za patrona w Niebie,³⁵ uzyskawszy radę i aprobatę naszych braci [w biskupstwie], decydujemy się dopisać go do katalogu czcigodnych świętych.

Obchodzenie jego święta

³⁶ Ustanawiamy zatem, że czwartego października, to jest w dniu, w którym [Franciszek]²⁰, uwolniony z cielesnego więzienia, przeszedł do wiecznego Królestwa, cały Kościół winien pobożnie i uroczyście obchodzić jego narodziny dla nieba.

Wszyscy są zaproszeni do jego kultu

³⁷ Przeto za pośrednictwem tego apostołskiego pisma wszystkich Was prosimy, napominamy i zachęcamy w Panu, abyście we wspomnianym dniu na jego pamiątkę, gorliwie i radośnie oddając chwałę Bogu, pokornie wzywali jego opieki³⁸ i w ten sposób, przez jego zasługi

¹⁹ Grzegorz IX odwołuje się tu do osobistej więzi z Franciszkiem, którą miał jako kardynał Hugolin.

²⁰ Imię Franciszka w oryginale pojawia się tylko na początku bulli. Powtórzone jest tu dla jasności tekstu.

i wstawienictwo, mogli dostąpić udziału w jego chwale. Czego niech udzieli Ten, który jest błogosławiony na wieki wieków. Amen.

Dano w Perugii, 19 lipca, w drugim roku naszego pontyfikatu [1228]

tłum. Wojciech Marek Pawłowski OFMCap, Paweł Paszko OFMCap²¹

²¹ Prezentowane tu tłumaczenie łacińskiego oryginału dokumentu papieskiego ma swoją kilkuletnią historię. W roku 2015, z inicjatywy br. Marka Miszczyńskiego OFMCap, została sporządzona pierwotna robocza wersja tłumaczenia bulli, dokonana przez br. Wojciecha Marka Pawłowskiego OFMCap. Tekst ten stał się podstawą drugiej wersji tłumaczenia, będącej gruntowną korektą, modyfikacją i uzupełnieniem pierwszej, wzbogaconą między innymi o aparat krytyczny i przypisy wyjaśniające. Redakcji tej podjął się w 2016 roku br. Paweł Paszko OFMCap.

